

ILLUSTRATIE: HEIN DE KORT VOOR HET FINANCIËLE DAGBLAD

POLITIEK

Populisten krijgen de aandacht, maar intussen gaat de maatschappij de andere kant op

Coen Teulings is universiteitshoogleraar Economics, Institutions and Society, Universiteit Utrecht. Reageer via expert@fd.nl.

Er is iets paradoxaals gaande. Overall wordt gesproken over de opkomst van het populisme en de maatschappelijke onvrede waar dat een uiting van is. Ondertussen lijkt de maatschappelijke trend in tal van discussies zich weinig aan te trekken van de punten waar populistische partijen zoveel aan gelegen is. Zo is een jarenlang taboe, een vuurwerkverbod, onlangs onverwacht snel geslecht. De campagne van de politiek, de randstadgemeenten, brandweer en dokters heeft succes gehad.

Vanuit de politiek was vooral het verzet van de partijen VVD en CDA tegen het vuurwerkverbod opmerkelijk. Volgens peilingen van I&O Research was ook een ruime meerderheid van hun aanhang voor een verbod; alleen die van FvD is tegen. Waarom gaan beide partijen tegen de wens van de meerderheid van hun kiezers in? Iets soortge-

lijks zie je bij de discussie rond Zwarte Piet. Hier nam de marktsector het voortouw. Toen Hema de roetveegpiet invoerde, kwam dat de winkelketen op een politieke reprimande te staan. Zwarte Piet is inmiddels bezig aan zijn laatste seizoenen. Hetzelfde geldt voor stikstof en de klimaatdiscussie. In advertenties worden tegenwoordig allerlei producten aangeprezen vanwege de bijdrage aan een beter klimaat; tegelijkertijd aarzelt de politiek nog steeds over het draagvlak voor ingrijpende maatregelen.

Veel punten die populistische partijen aan het hart gaan, trekken dus brede politieke aandacht — ook buiten de PVV en FvD — terwijl de maatschappij ondertussen de andere kant uit beweegt. Wat verklaart deze paradox?

PUINHOOP BELEID

Hetzelfde verschijnsel zie je terug in de Verenigde Staten. In zijn boek *Een Waarschuwing* laat een anoniem staflid van de regering-Trump, zelf hartstochtelijk Republikein, er geen misverstand over bestaan. Een herverkiezing van Trump zou een ramp zijn voor de democratie, de VS, en de wereld als geheel. Het boek schetst een levendig beeld van de chaos in het Witte Huis onder Trump: de president is geobserveerd door zijn populariteitspolls en tuitert over gevoelige zaken zonder iemand te raadplegen.

De verleiding is groot om hem incompetent te vinden, maar dat is vanzelfsprekend onjuist. Het vergt namelijk talent om presidentsverkiezingen naar je hand te zetten.

Tegelijkertijd is het beleid een puinhoop. De beloofde muur langs Mexicaans grens zal er niet komen. De handelsoorlog zal de industriële

kerkhoven waarover Trump tijdens zijn inauguratie juist zo gepassioneerd sprak niet tot leven wekken. Een handelsoorlog levert geen banen op; dat kost banen. Zijn confrontatie met Noord-Korea heeft louter Kim Jong-un in de kaart gespeeld. Misschien zit hier een diepe strategie achter, maar het lijkt me stug.

Ook hier zien we een paradox: qua beleid is Trump niet effectief, maar zijn aanhang draagt hem op handen en hij wordt waarschijnlijk herkozen.

KETTINGREACTIE

Het antwoord ligt naar mijn gevoel in het vermaarde boek *The Evolution of Cooperation* van Robert Axelrod uit 1984, over het prisoners' dilemma. In dit klassieke experiment hebben twee gevangenen er gezamenlijk belang bij om met elkaar te blijven samenwerken, ook wanneer ze ieder afzonderlijk zijn opgesloten in een cel. Zij hebben er echter individueel belang bij om de ander de schuld in de schoenen te schuiven. Axelrod onderzocht onder welke voorwaarden samenwerking standhoudt. De keuze waarmee een individu het beste af is, blijkt sterk afhankelijk van zijn of haar omgeving.

In een wereld waarin er veel onderling vertrouwen is en iedereen gericht is op samenwerking, zijn mensen bereid kleine verstoringen in de samenwerking voor lief te nemen. Vanuit de algehele welvaart bezien leidt dit gedrag tot het beste resultaat. Tegelijkertijd kan een enkele dief in zo'n wereld snel terrein winnen.

Denk bijvoorbeeld aan de wereldwijde handelsoorlog. Vrijhandel lijkt op een gevangendilemma: als elk land vrijhandel mogelijk maakt, is iedereen het beste af. Als één land voor zichzelf

het onderste uit de kan wil halen, zal uiteindelijk elk land dat doen en is de wereld als geheel slechter af. Door Trump is Amerika een land geworden dat het onderste uit de kan wil halen: *America First*. In een dergelijke wereld zullen andere landen hun gedrag moeten aanpassen. Wie dat niet doet, wordt door Trump leeggeroofd. Pas als met een lik-op-stukbeleid Amerika in het gareel is geschopt, krijgt mondiale samenwerking een tweede kans. Het kost bondskanselier Angela Merkel zichtbaar moeite om zich daarbij neer te leggen. Toch zal het niet anders gaan.

In lijn met deze ervaring laat het onderzoek van Axelrod en zijn navolgers zien dat het gemak waarmee mensen of landen met elkaar samenwerken in de loop der tijd varieert, bijna zonder aanwijsbare oorzaak. Een kleine verstoring kan leiden tot een golf van wantrouwen en een brede oproep voor een harde reactie. Dat is wat Trump het Amerikaanse electoraat levert. Kiezers voelden zich bestolen en willen daarom een sterke en autoritaire leider die hun belangen compromisloos verdedigt. Elke actie van Trump roept reactie op en brengt een oplossing niet dichterbij. Dat lijkt zijn kiezers echter niet te deren.

Je ziet dit fenomeen ook bij de toelichting van de VVD en het CDA op hun besluit mee te gaan met het vuurwerkverbod: vooruit dan maar, maar er moest daarnaast ook een lik-op-stukbeleid komen voor die enkele vandaal die het plezier voor zoveel goedwillende burgers verpestte.

Hier ligt de sleutel voor begrip van het populisme. En begrip? Dat is nodig, want van deze kettingreactie wordt de wereld niet beter.

Zo is een jarenlang taboe, een vuurwerkverbod, onlangs onverwacht snel geslecht